

rak yerine getirmek. Çoğunluğa göre vakfe esnasında oturmayıp ayakta durmak daha faziletlidir. 6. Vakfeyi mümkünse Cebelirahme adı verilen tepenin yakınlarında yapmak. 7. Vakfenin yapıldığı arefe günü oruç tutmamak. 8. Vakfe süresince vaktini telbiye, tesbih, zikir, dua ve istiğfarla geçirmek.

Müzdelife Vakfesi. Harem sınırları içerisinde bulunan Müzdelife, Arafat ile Mina arasındaki bölgenin adıdır (bk. MÜZDELİFE). a) **Vakfe Yeri.** Muhassir vadisi hariç Müzdelife'nin tamamını vakfe yeri olarak belirten hadis gereği (*el-Muvatta*³, "Hac", 166, 167), bu vadi dışında Müzdelife'nin herhangi bir yerinde vakfe yapılabilir. Muhassir vadisinde vakfe yapılırsa bu çoğunluğa göre geçersiz, bazı fakihlere göre ise mekruh fakat geçerli sayılır. b) **Hükmü.** "Arafat'tan -Müzdelife'ye- akın edince Meş'ar-i Harâm'da Allah'ı anın ..." âyeti (el-Bakara 2/198) ve Müzdelife'de vakfe yapmayanın haccının tamamlanmış sayılmayacağını bildiren hadis (Tirmizî, "Hac", 57) Müzdelife vakfesinin meşruyetini göstermekle birlikte fakihler bu vakfenin hükmünde ihtilâf etmiştir. Leys b. Sa'd, Evzâi ve İbn Hazm'a göre Müzdelife vakfesi haccın bir rüknüdür. Dört mezhebe göre ise Müzdelife'de geceleme ya da vakfe yapmak vâciptir. Hz. Peygamber'in özür sahiplerinin sabahı beklemenden Müzdelife'den ayrılmalarına izin ver-

mesi (Buhârî, "Hac", 98) burada gecelemenin veya vakfenin rükün olmadığını göstermektedir. Bu sebeple hastalık, yaşlılık, aşırı kalabalık gibi durumlarda Müzdelife vakfesi terkedilebilir ve bundan dolayı bir ceza gerekmez. Vakfe süresince uyumak, niyet etmemek, abdestsiz, cünüp veya âdet halinde olmak vakfenin sıhhatine engel değildir. Vakfenin yerine gelmesi için zamanında kısa bir an da olsa Müzdelife'de bulunmak yeterlidir. c) **Zamanı.** Arefe günü güneş battıktan sonra Arafat'tan Müzdelife'ye intikal edilir ve gece Müzdelife'de kalınır. Akşamla yatı namazlarını Müzdelife'de yatı namazı vaktinde birleştirerek (cem'-i te'hîr) kılmak Hanefîler'e göre vâcip, diğer mezheplere göre sünnettir. Hanefîler'e göre Müzdelife'ye varmadan yolda kılınan akşam namazı sahih kabul edilmez ve Müzdelife'ye vardktan sonra yatı namazıyla cemedilerek tekrar kılınması gerekir. Burada da cem' sırasında iki farz namaz arasında nâfile kılınmaz. Hanefîler'e göre Müzdelife vakfesinin zamanı kurban bayramının birinci günü fecir vaktinin girmesiyle başlar ve güneş doğuncaya kadar devam eder, gece boyu Müzdelife'de kalınsın veya kalınmasın bu süre içerisinde orada bulunmak vakfenin sıhhati için yeterlidir. Mâlikîler'e göre gecenin herhangi bir vaktinde, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre gece yarısından sonra kısa bir süre de olsa Müzdelife'de bu-

lunmak vâciptir. Bu üç mezhebe göre Müzdelife'de fecirden sonra güneş doğuncaya kadar vakfe yapmak sünnettir. d) **Sünnetleri:** 1. İlk bayram gecesini Müzdelife'de geçirmek. 2. Müzdelife'ye intikal süresince sükûneti korumak, vakarlı davranmak, başkalarının rahatsız etmeyip dua ile meşgul olmak. 3. Vakti girer girmez sabah namazını eda etmek ve namazı kıldıktan sonra hemen vakfeye durmak. 4. Mümkünse vakfeyi Meş'ar-i Harâm denilen Kuzah tepesi yakınında yapmak. Vakfe süresince dua, tesbih, telbiye, tekbir ve tehlil ile meşgul olmak. 5. Vakfeden sonra güneşin doğmasını beklemeden Mina'ya hareket etmek.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vkf" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "vkf" md.; *Tacü'l-'arûs*, "vkf" md.; *Müsned*, III, 318; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 76, 100; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zühri en-Neccâr), Beyrut 1393, II, 212; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 211-216; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), I, 386-393; İbn Hazm, *el-Muhalâ*, VII, 121-132; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 225-227; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 14-20; Kelvezânî, *el-Hidâye*, Küveyt 2004, s.191-193; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1392/1972, I, 135-139; Kâsânî, *Bedâ'i*⁴, II, 125-127, 135-136; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 143-147; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, I, 280-283; İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 262-287; Nevevî, *el-Mecmû*⁵, VIII, 93-136; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'li'l-muhtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Dakika), İstanbul 1980, I, 149-152; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zahire* (nşr. Muhammed Bû Hubze), Beyrut 1994, III, 253-260; Takyyüddin el-Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 486-489; Rassâ', *Şerhu Hudûdi İbn 'Arafâ: el-Hidâyetü'l-kâfiyetü's-sâfiye* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân - Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1993, s. 182-183; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 661-668; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 382-384; Ahmed İbrâhim eş-Şerîf, *Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve 'ahdi'r-Resûl*, Kahire 1985, s. 198-200; Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996, s. 146-153; P. Lory, "al-Wukûf", *El*² (İng.), XI, 220-221; "Hac", *Mv.F.*, XVII, 49-50.

MENDERES GÜRKAN

Vakfenin yapıldığı Arafat'ta Cebelirahme (Fatma - Orhan Durgut fotoğraf arşivi)

VAKFİYE

(الوقفية)

Bir vakfın

kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmi belge.

"Vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet" anlamındaki vakfiyenin (vakıfnâme) İslâm medeniyeti tarihinde önemli bir yeri vardır. Vakıfların başlangıçta sözlü olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra bazı aksaklıklar yüzünden

VAKFIYE

vakıf şartlarının yazılarak belirlenmesine ihtiyaç duyulmuş, bu durum vakfiyelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece vakfiyeler tesis edilen vakfın nasıl idare edileceği, nerelere ne gibi harcamalar yapılacağı, kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar maaş ödeneceği, harcamaların hangi gelirlerle karşılanacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi hususların vâkif tarafından ayrıntılı biçimde belirlendiği belgeler haline gelmiştir. Vakıflar müslümanlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel ifadesidir. Bundan dolayı vakfiyelerde bunu yansıtan âyetlere yer verilmiştir. Bu âyetlerde ifade edilen hususlar şöylece sıralanabilir: Gönül hoşluğuyla ödünç vermek (el-Hadîd 57/18; el-Müzzemmil 73/20), Allah yolunda mal harcamak (el-Bakara 2/195, 261), fakiri yedirip içirmek (el-Fecr 89/18; el-Mâûn 107/3), sadaka vermek (en-Nisâ 4/114), hayrat yapmakta yarışmak (el-Bakara 2/148; Âl-i İmrân 3/114).

Ortaçağ İslâm devletlerine ait vakfiyeler üç şekilde günümüze ulaşmıştır. 1. Orijinal vakfiyeler. Vâkif tarafından düzenlenen orijinal metni bugüne kadar gelen vakfiyelerdir. Zamanımıza intikal eden XIII ve XIV. yüzyıllara ait orijinal metinler vakfiyelerin umumiyetle tomar şeklindeki kâğıtlar üzerine yazıldığını göstermektedir (Hoffmann, s. 22). Bu vakfiyelere örnek olarak İlhanlı Veziri Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin el yazısını içeren, Rab'-ı Reşidî'ye ait 1 Rebiülevvel 709 (9 Ağustos 1309) tarihli vakfiye zikredilebilir. 2. Vakıf kitâbeleri. Orijinal vakfiye metinlerinin özetlerini içerir. Bu tür kitâbeler umumiyetle vakfın tesisinden kısa süre sonra tertip edilir ve ait oldukları binalar üzerine konurdu. Ortaçağ'a ait vakfiyelerin çoğunun zaman içerisinde yok olmasından dolayı günümüze ulaşan vakıf kitâbeleri büyük bir öneme sahiptir. Vakıf kitâbelerinin bir kısmı Max van Berchem, Halil Ethem, Gaston Wiet, Ernst Emil Herzfeld tarafından *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum* ve Etienne Combe, J. Sauvaget ve G. Wiet tarafından *Répertoire chronologique d'épigraphie arabe* adlı eserler içerisinde neşredilmiştir. 3. Vakfiye sûretleri. Vakfiyelerin zamanla eskiyip yıpranması yüzünden sonraki dönemlerde vakfiye sûretlerinin (sevâd) hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yine bu dönemlerde denetim ve kontrol amacıyla defterlere kaydedilen bazı vakfiye sûretleri de günümüze ulaşmıştır. Selçuklu ve Beylikler devrine ait vakfiye sûretlerinin kaydedildiği defterlerin önemli bir kısmı bugün

Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Gerek sahteciliğe açık olmaları dolayısıyla gerekse istisna hataları yüzünden vakfiye sûretlerinin çok dikkatli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bunların dışında kroniklerde ve münşeat mecmualarında bazı vakfiyelerin sûretlerine veya hulasalarına rastlamak mümkündür. Meselâ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem* adlı eserinde yer alan (IX, 66) vakfiye bunlara örnek gösterilebilir. Vakfiyede medresenin Şâfiîler için yaptırıldığı, vakfedilen arazi, çarşı ve dükkânlardan elde edilen gelirlerin medreseye tahsis edildiği, buraya Şâfiî bir müderris, bir vâiz, bir hazînü'l-kütüb, bir mukrî, Arap dili gramerini öğretecek bir hoca tayin edildiği, ferrâş ve kapıcıların da Şâfiî olması gerektiği belirtilmiş; ayrıca nâib, müteveli, muîd, vâiz, müftü, nâzıru'l-vakf, hattat, müstensih ve hâdimlerden teşekkül eden personele de vakıf gelirlerinden tahsisat ayrılacağı, vakfın yönetiminin Nizâmülmülk ve evlâdına ait olduğu kaydedilmiştir (*DîA*, XXXIII, 189). Yine Ortaçağ'a ait bazı vakıf kayıtları fıkıh kitapları içerisinde zamanımıza intikal etmiştir. Burhâneddin Muhammed Mâze'nin (ö. 570/1174) *Muhtâ* adlı eserinde metni kaydedilen, Batı Karahanlılar'ın kurucusu İbrâhim Tamgaç Han'ın Semerkant'ta yaptırdığı cami, medrese, meşhed, talebe odaları ve hastahane den oluşan külliye'nin Receb 458 (Haziran 1066) tarihli vakfiyesi bunlardandır. Ortaçağ İslâm dünyasında zamanla yok olması ihtimaline karşı vakfiyelerin birkaç nüsha şeklinde tanzim edildiği ve bu nüshaların farklı yerlerde saklandığı bilinmektedir.

Dili, türü ve içeriği düzenlendiği zamana ve yere göre farklılık göstermekle birlikte vakfiyelerin umumiyetle mukaddime, asıl metin ve hâtime kısımlarından oluştuğu görülmektedir. Besmele ile başlayan mukaddime Allah'a hamd ve peygambere övgüden sonra, eğer vakıf hükümdar veya yüksek devlet erkânından biri tarafından tesis edilmişse vâkifın adı ve unvanları uzun uzadıya zikredilerek dindarlığı ve hayrata düşkünlüğü methedilir. Ardından gelen asıl metinde vakfedilen arazi ve diğer gayri menkullerin mahiyeti ve sınırları açık bir şekilde belirtilir, vakfa tahsis edilen gelirler ve bunların işletilme biçimi izah edilir. Daha sonra vakfın yönetimi ve denetimi, bu işle görevli kimselere verilecek tahsisatın miktarı, bunların tayin ve azilleri anlatılır. Vakfiyenin hâtime-sinde ilgili âyet ve hadisler yazılır; vakfiyeyi bozmaya veya vâkif tarafından konu-

lan şartları değiştirmeye teşebbüs edecek kimselere beddua edilir, metnin sonuna da şahitlerin adları kaydedilir. Hükümdar ve devlet adamlarının düzenlediği vakfiyelerde devrin pek çok tanınmış şahsiyetinin şahit olarak yazıldığı görülmektedir. Vakfiyeler ancak kadı tarafından tescil edilerek şer'î sicile geçirildikten sonra hukukî geçerlilik kazanır. Umumiyetle vakfiyelerin arkasına yazılan bir menşuurla vakfa tahsis edilen topraklardan muayyen haracın alınması ve diğer örfi vergilerin talep edilmemesi emredilir.

Vakıf müessesesinin Ortaçağ İslâm dünyasında son derece yaygın olmasına rağmen bu dönemden günümüze ulaşan vakfiye sayısı azdır. Bilinen ilk vakfiye kaydı Kudüs'te olup 290 (903) tarihini taşımaktadır. Vakfiyelerin XIII. yüzyıla kadar Arapça kaleme alındığı anlaşılmakta, Anadolu'da ilk defa XIII ve XIV. yüzyıllarda tanzim edilen bazı vakfiyelerde Arapça'nın yanında Moğolca, Farsça ve Türkçe'nin de kullanıldığı görülmektedir. İran coğrafyasında XIV. yüzyıl başlarından itibaren Arapça'nın yanı sıra Farsça vakfiyelere rastlanmaktadır. Vakfiyelerde XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı coğrafyasında Türkçe, İran coğrafyasında Farsça giderek yaygınlık kazanmıştır.

Vakfiyeler tarihî birer belge olmanın yanında sosyal tarih, ekonomi ve kültür tarihi araştırmaları için önemli bilgiler içeren değerli kaynaklardır. Bilhassa meşhed, medrese, dârüşşifâ, hankah ve kervansaraylara ait vakfiyeler eğitim, tıp, sanat ve mimari tarihi araştırmaları için diğer kaynaklarda hemen hiç bulunmayan bilgiler içermektedir. Bunlar arasında sıradan insanların, köylülerin, sanat ve ticaret erbabının gündelik hayatlarına dair mâlûmat özellikle dikkate değerdir. M. Fuad Köprülü'nün ifadesiyle cemiyetin hakiki bünyesini bu vesikalar sayesinde öğrenmek mümkündür (*İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, s. 319).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IX, 66; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Târih-i Mübârek-i Gâzânî* (nşr. K. Jahn), London 1940, s. 208-212; a.m.f., *Vakfnâme-yi Rab'-i Reşidî* (nşr. Müctebâ Mînovî – İrec Elşâr), Tahran 2536/1978; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûnü'l-İslâmiyye ve'l-veżâ'if 'ale'l-âşâri'l-'Arabiyye*, Kahire, ts. (Dârü'n-nehdâti'l-Arabiyye), III, 1304-1308; A. D. Papazian, *Persidskie dokumenty Matenadarana, II, Kupcie, vypusk, pervyj (XIV-XVI vv.)*, Erevan 1968, s. 405-411; Refet Yinanç, *İlk Selçuklu Vakfiyeleri* (doçentlik tezi, 1979), AÜ DTÇF, tür.yer.; M. Fuad Köprülü, *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* (haz. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1983, s. 309-420; Nüş Âferin En-

sârî (Muhakkık), "Vakfnâme-hâ ve Târîh-i Kitâb-hâne ve Kitâbdârî", *Vâdnâme-i Edîb-i Nişâbüri* (nşr. Mehdi Muhakkık), Tahran 1365/1986, s. 97-120; Seyyid Rükneddin M. Yezdî – Seyyid Şemseddin Muhammed b. Rükneddin M. Yezdî, "Câmi'ü'l-hayrât", *Yâdigârâh-yi Yezd* (nşr. İrc Efşâr), Tahran 1374/1995, II, 391-558; B. Hoffmann, *Waqf im mongolischen Iran: Rasîduddins Sorge um Nachruhm und Seelenheil*, Stuttgart 2000, s. 22, 32-37; Osman Gazi Özgüdenli, "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Reb'-i Reşîdî'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, Bildiriler*, İstanbul 2003, I, 105-126; İrc Efşâr, "Vakfnâme-i Se Dîh der Kâşân", *Ferheng-i İrân-zemîn*, IV, Tahran 1335/1956, s. 122-138; Mohammad Khadr, "Deux actes de waqf d'un qaraghanide d'Asia centrale", *JA*, CCLV/3-4 (1967), s. 304-334; Hüseyin Mahbûbî Erdekânî, "Sevâd-i Vakfnâme-i Dih-i Nemek ez Rûy-i Hatt-i 'Alâ'üddeve-i Simnânî", *Ferheng-i İrân-zemîn*, XIX (1352/1973), s. 10-18; J. Sourdel-Thomine, "Inscriptions seljoukides et sales à coupoles de Qazwin", *REI*, XLII/1 (1974), s. 41-90; İhsan İsrâkî, "Şerh-i ber Vakfnâme-i Emîr Hümârtaş b. 'Abdullâh-i 'İmâdî der Mescid-i Câmî'î-i Kazvîn", *Berresihâ-yi Târîhi*, XIII/2, Tahran 1357/1978, s. 56-76; A. Iwatake, "The Waqfs of the Nizam Family in Fourteenth-Century Yazd", *Shirin*, LXXII/3, Tokyo 1989, s. 1-46; a.m.f., "The Dar al-Siyada of Ghazan Khan", *Toyoshi-Kenkyu*, L/4, Kyoto-shi 1993, s. 48-82; Muhammed Mürsî Muhammed, "el-Vesâ'iku'l-vakfiyye ve devrühâ fi ishrâ'i târihi'l-hadârati'l-İslâmiyye", *et-Te-sâmuh*, sy. 14, Maskat 1427/2006, s. 151-163; Kemâl M. Mansûrî, "Nümüzcü'l-'imâretî'l-vakfiyyetî'l-İslâmiyye beyne nazariyyâtî'l-'imâre ve nazariyyetî cevdetî'l-'hîdemât", *Evkâf*, IX/17, Küveyt 2009, s. 15-69; Abdülkerim Özyayın, "Nizâmiyye Medresesi", *DîA*, XXXIII, 189.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

Türk ve Osmanlı Tarihi. Karahanlı Hükümdarı İbrâhim Tamgaç Han'ın 458 (1066) yılında Semerkant'ta yaptırdığı kül-

liyeye gelir sağlamak üzere tesis ettiği vakıfların vakfiyeleri İslâmî dönem Türk tarihinin bilinen ilk vakfiye örneklerindedir. Bunlardan biri M. Hadr tarafından neşredilmiştir (*JA*, CCLV/3-4 [1967], s. 307-325). Osmanlı dönemi vakfiyelerine örnek teşkil eden bu metin Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisleriyle ve özellikle kalıcı hayrî (sadaka-i câriye) teşvik eden hadisleriyle başlamaktadır. Arapça düzenlenen vakfiyenin hükümdarın huzurunda okunup "kendi dilince" (Türkçe) açıklanarak onayı alındıktan sonra tescil edildiği vakfiyede belirtilmiştir. Vakfiyenin arka sayfasında Semerkant kadısının vakfiyeyi şahitler huzurunda tasdik ve tescil ettiği, imzayı (tevkî') kendi eliyle yazdığı kaydedilmiştir (*Şahin*, sy. 31 [2008], s. 237). Zeki Velidi Togan, İstanbul ve Kayseri kütüphanelerinde bazı Karahanlı devri vakfiyelerine rastladığını söyler (*TY*, V/11 [329], [1966], s. 7-10).

Anadolu Selçukluları dönemine ilişkin tesbit edilebilen vakfiye sayısı sekseni aşkındır (Yüksel, *Anadolu Selçukluları*, I, 310). En eskisi 440 (1048) tarihli olup çoğunun sonraki dönemlerde yapılan ve birçok istinsah hatası içeren süratleri mevcuttur. Farsça bir vakfiye dışında (hicrî 725 tarihli Şâdî Bey b. İzzeddin Balaban Vakfiyesi, VGMA, nr. 990/162) diğerleri Arapça kaleme alınmıştır. Selçuklu ümerâsı tarafından tesis edilen vakıflara ait orijinal vakfiyelerin başında besmeleden sonra, bütün Selçuk dönemi belgelerinde olduğu gibi tuğra yerinde kırmızı mürekkeple "es-sultan" yazıldığı görülmektedir (*Turan*, XII/45 [1948], s. 84). Kitâbelerde olduğu gibi hemen hemen bütün Selçuklu vakfiyeleri-

nin giriş kısmında sultanın adı zikredilmiştir. Selçuklu devrine ait elli sekiz vakfiyenin sadece onunda vakıftan rücû ve murâfaa kaydı bulunmaktadır. Geri kalan, rücû ve murâfaa kaydının yer almadığı kırk sekiz vakfiyede vâkîf için kullanılan unvan ve lakaplar yazılmış ve değişik hususlar için şahit gösterilmiştir. Rücû ve murâfaa kaydı olmayan bazı vakfiyelerde, evâil-i Muharrem 695 (Kasım 1295) tarihli Şeyh Süleyman vakfiyesinde (VGMA, nr. 595/31/27) vakfiyeyi tescil eden kadı, müctehid imamlardan "vakfettim" (vakaftu) kavliyle vakfın sıhhat ve cevazına kâil olanların görüşüne istinaden vakfın tescil ve lüzumuna karar verdiğini belirtmiştir. Kadı ve kâdikudât tarafından tasdik ve tescil edilen bu dönem vakfiyelerinde görevlilere vazife ve cihet mukabilinden verilen paranın ve hububat gibi ölçülebilen nesnelere miktarlarının yarısı vakfiyeye yazılmıştır (Mualim Cevdet, sy. 1 [1938], s. 35-38). Selçuklu devri vakfiyeleri tomar halindedir. Karatay'ın kervansaray vakfiyesi gibi eni 0,27, boyu 10,64 metreyi aşan birçok vakfiye mevcuttur.

İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın İslâmiyet'i kabulünden sonra Tebriz yakınlarında yaptırdığı türbe ile diğer hayır kurumlarına ilişkin 1 Rebülevvel 709 (9 Ağustos 1309) tarihli vakfiye bu döneme ait en hacimli vakfiyedir; Cemâziyelâhîr 710'da (Kasım 1310) Tebriz Kadısı Mecdüddin Abdullâh b. Ömer ve 15 Şevval 710'da (7 Mart 1311) Kâdikudât Ebû'z-Zafer b. Hasan tarafından tescil edilmiştir. Bu tarihten itibaren 809 (1406) yılına kadar vuku bulan dava veya teftişler neticesinde dönemin Hanefî ve Şâfiî kadılarınca düşülen tescil tevkîi kayıtlarının ikisi Farsça, diğerleri Arapça'dır (*Vakfnâme-i Rab'-i Reşîdî*, s. 23-34). Gâzân Han bu vakıflara şer'an kendi mülkü olan toprak ve emlak vakfetmiş, vakfının sıhhatine dair birçok âlim ve müftüden fetva almış, vakfiyesini yedi nüsha halinde tanzim ve tescil ettirmiştir. Timurlular devrine ait Ali Şîr Nevâî'nin Çağatayca vakfiyesinin İsmail Hikmet Ertaylan tarafından neşredilen metninin tarihi ve şahitler kısmı bulunmamaktadır (*Vakfiye*, s. 17-55). Eski Sovyet İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ndeki yazmalar bölümünde kayıtlı (nr. B. 670), Sultan Timur b. Şeybânî Han'ın zevcesi Mihr Sultan Hanım'ın vakfiyesi de geniş hacmiyle (107 varak) dikkat çekmektedir. Bu vakfiyenin hattına bakarak orijinal metin veya ondan istinsah edilmiş nüsha olabileceği söylenmektedir.

Fâth Sultan Mehmed vakfiyesinin ilk iki sayfası (VGMA, Vakfiye, nr. 18)